Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

DOI:10.17951/sb.2018.12.239-253
Studia Białorutenistyczne 12/2018 Językoznawstwo

Ludmiła Łabowicz

Podlaski Instytut Naukowy (Polska)
The Podlachian Research Institute (Poland)

e-mail: pninstytut@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-7065-5641

Nazwy kobiet utworzone od imienia męża w gwarze mieszkańców gminy Czyże w powiecie hajnowskim

The names of wives derived from the husband's name in the dialect of the inhabitants of the Czyże commune in the Hajnówka district

Назвы жонак па мужу ў гаворцы жыхароў гміны Чыжы Гайнаўскага павета

Abstract

This article is an attempt to describe women's conjugal names used by speakers of the Ukrainian dialect residing in the Czyże commune (Hajnówka county, Podlaskie Voivodeship). The lexical corpus analyzed constitutes an interesting and diverse group of anthroponomic formations, which have not been thoroughly examined so far. The author concentrates on the names containing the derivational formants *-ča, -iχa/-yχa, -ka* and *-anka*, as well as andronyms with the suffixes *-ova* and *-ina/-yna*. These formations are a continuation of the feminative forms used in the area in question in the past, as evidenced by the records in the eighteenth-century parish of the Uniate Church in Czyże. The aim of the study was to determine which women's conjugal names function today in the daily oral communication of the inhabitants of the Czyże commune. The source base of the article consists of anthroponyms collected by the author in the years 2013–2018 during direct conversations with villagers born between 1923 and 1957. A total of 99 personal names were collected, most of them with the formant *-ča* (50 forms) and *-iχa /-yχa* (29 forms). The analysis of the material collected showed that the erstwhile popular conjugal names using the formants *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka* and *-anka* had a stylistically neutral character. Nowadays, these formations are only used for women from the oldest generation, most often deceased. Double-barrelled names consisting of the woman's first name and that of the husband with the suffix *-ova*, or sometimes *-ina/-yna*, are still popular in the Czyże commune.

Keywords: Czyże commune, Ukrainian dialects, anthroponymy, women's conjugal names, formants *-ča, -iχa/-yχa*, *-ka, -anka, -ova, -ina/-yna*

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Abstrakt

Artykuł jest próbą opisu nazw kobiet utworzonych od imienia męża osób posługujących się gwarą ukraińską, zamieszkałych w gminie Czyże w powiecie hajnowskim województwa podlaskiego. Analizowany korpus leksykalny stanowi ciekawą i różnorodną grupę formacji antroponimicznych, które nie zostały dotychczas dokładnie zbadane. Autorka koncentruje się na nazwach z formantami słowotwórczymi *-ča*, *-iχa*/*-yχa* oraz *-ka* i *-anka*, a także andronimach z sufiksami *-ova* oraz *-ina*/*-yna*. Formacje te są kontynuacją form feminatywnych używanych na badanym terenie w przeszłości, o czym świadczą zapisy w XVIII-wiecznych metrykach parafii unickiej w Czyżach. Za cel opracowania obrano ustalenie, które nazwy odmężowskie funkcjonują dzisiaj w codziennej komunikacji ustnej mieszkańców gminy Czyże. Bazę materiałową artykułu stanowią antroponimy zebrane przez autorkę w latach 2013–2018 w trakcie bezpośrednich rozmów z mieszkańcami wsi, urodzonymi między rokiem 1923 a 1957. Łącznie zebrano 99 nazw osobowych, z czego najwięcej z formantem *-ča* (50 form) oraz *-iχa/-yχa* (29 form). Analiza zgromadzonego materiału wykazała, że popularne dawniej nazwy żeńskie, tworzone od imienia męża za pomocą formantów *-ča* oraz *-iχa*/*-yχa*, a także *-ka* i *-anka*, nie miały nacechowania stylistycznego. Współcześnie formacje te są używane jedynie w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia, najczęściej już nieżyjących. Nadal popularne we wsiach gminy Czyże pozostają nazwy dwuczłonowe składające się z imienia kobiety oraz formy odmężowskiej z sufiksem *-ova*, rzadziej *-ina*/*-yna*.

Słowa kluczowe: gmina Czyże, gwary ukraińskie w Polsce, antroponimia, odmężowskie nazwy kobiet, formanty *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka*, *-anka*, *-ova*, *-ina/-yna*

Анатацыя

У артыкуле робіцца спроба характарыстыкі назваў жонак па мужу ва ўкраінскай гаворцы жыхароў сямі вёсак гміны Чыжы ў Гайнаўскім павеце Падляшскага ваяводства. Найменні замужніх жанчын – гэта цікавая і рознародная група антрапанімічных дэрыватаў, якія дасюль не дастаткова даследаваны. У публікацыі аўтар звяртае ўвагу як на дэрываты, што ўтварыліся пры дапамозе суфіксаў *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka* і *-anka*, так і на папулярныя андронімы, утвораныя пры дапамозе суфіксаў *-ova* і *-ina/-yna*. Гэтыя архаізмы захаваліся ў даследаванай гаворцы з папярэдніх стагоддзяў, пра што сведчаць запісы ў метрыкальных кнігах уніяцкай парафіі вёскі Чыжы з XVIII ст. Мэтай даследавання з'яўляецца выяўленне назваў замужніх жанчын па мужу ў сучасным вусным маўленні жыхароў гміны Чыжы. Матэрыял да аналізу запісваўся аўтарам падчас палявых даследаванняў у 2013–2018 гг. шляхам правядзення непасрэдных гутарак з вяскоўцамі, якія нарадзіліся ў перыяд з 1923 г. па 1957 г. Зафіксавана 99 найменняў, найбольш з суфіксам *-ča* (50 назваў), а таксама з суфіксам *-iχa/-yχa* (29 назваў). Аналіз сабранага матэрыялу паказаў, што назвы жонак па мужу, утвораныя пры дапамозе суфіксаў *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka*, *-anka* былі ў мінулым папулярныя, прычым гэта былі нейтральныя найменні. У сучаснасці яны ўжываюцца толькі ў адносінах да жанчын найстарэйшага ўзросту або памерлых. Жыхарамі вёсак гміны Чыжы і зараз выкарыстоўваюцца састаўныя найменні жонак, якія складаюцца з імя жанчыны і дэрывата, утворанага ад імя або мянушкі мужа пры дапамозе суфікса *-ova*, а таксама *-ina/-yna* (апошнія рэдкія).

Ключавыя словы: гміна Чыжы, украінскія гаворкі ў Польшчы, антрапанімія, назвы жонак па мужу, суфіксы *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka*, *-anka*, *-ova*, *-ina/-yna*

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Nazwy używane do identyfikacji kobiet stanowią ciekawą i różnorodną grupę formacji antroponimicznych, funkcjonującą w gwarach białoruskich i ukraińskich województwa podlaskiego. Celem artykułu jest opis nazw utworzonych od imienia męża, używanych przez mieszkańców siedmiu wsi w gminie Czyże w powiecie hajnowskim województwa podlaskiego: Czyże, Klejniki, Kuraszewo, Lady, Leniewo, Szostakowo i Zbucz. Badane miejscowości zamieszkuje w przeważającej większości autochtoniczna ludność prawosławna, pojedyncze rodziny to katolicy – potomkowie dawnych osadników z folwarku Lady (Plewa, 2016, s. 6–57) oraz osób przybyłych z innych miejscowości w późniejszym czasie.

Mieszkańcy średniego i starszego pokolenia posługują się na co dzień gwarą ukraińską (Glinka, 1980, s. 53–56, 123; Arkuszyn, 2007, s. 6–18; Kuraszkiewicz, 1963, s. 67–75; Kuraszkiewicz, 1985, s. 21–37; Lesiw, 1997, s. 279–412; Sajewicz, 1997, s. 91–107; Sajewicz, 2017, s. 153–166). W codziennych kontaktach używają jej także mieszkający tu od pokoleń katolicy. Młodzież i dzieci rozmawiają już prawie wyłącznie po polsku.

W miejscowościach gminy Czyże zachował się bogaty, interesujący materiał antroponimiczny obejmujący gwarowe formy imion, tradycyjne przydomki rodowe, przezwiska oraz nazwy używane do identyfikacji kobiet. Niniejsze opracowanie jest poświęcone nazwom kobiet utworzonym od imion mężów. Skupiono się na archaicznych formacjach, które ze względu na recesywny charakter wkrótce przestaną funkcjonować w tradycji ustnej mieszkańców badanych wsi. To już właściwie ostatni moment, by je zebrać i opisać.

Zagadnieniu tworzenia i funkcjonowania nazw żon poświęcono dotychczas wiele opracowań. Zajmowali się nim m.in.: Stefan Warchoł (1973, s. 161–172), Alfred Zaręba (1983, s. 500–569), Anna Kowalska (1993, s. 201–218), Jerzy Sierociuk (1993, s. 259–267), Ewa Oronowicz (1995, s. 139–147) czy Marcin Kojder (2016, s. 129–136). Spośród badaczy ukraińskich warto wymienić osoby, takie jak: Pawło Czuczka (1980, za: Poznańska, 2012, s. 197), Łarysa Masenko (1990, s. 40–42), Marija Naływajko (2012, s. 340–346), Wira Poznańska (2012, s. 197–200) oraz Wita Pawluk (2016).

Na terenie województwa podlaskiego nazwy feminatywne nie zostały dotychczas dokładnie zbadane i opracowane. Te funkcjonujące w przeszłości, w tym również formacje odmężowskie, opisywali m.in. Leonarda Dacewicz (1993a, s. 137–145; 1993b, s. 17–25; 1994, s. 69–71, 1995, s. 279–288) i Bazyli Tichoniuk (1994; za: Sajewicz, 2018, s. 314). Nazwami żon używanymi w przeszłości i obecnie w gwarach białoruskich okolic Narewki zajmował się Michał Sajewicz (1998, s. 51–67; 2000, s. 143–154; 2016, s. 174–183; 2018, s. 311–324). Wciąż brakuje opracowań poświęconych antroponimom żeńskim funkcjonującym w miejscowościach, których mieszkańcy posługują się gwarami ukraińskimi. Niniejszy artykuł jest próbą wypełnienia tej luki. Może też stać się punktem wyjścia do dalszych badań nad formacjami feminatywnymi używanymi w gwarach sąsiednich gmin (Orla, Dubicze Cerkiewne, Kleszczele, Czeremcha itd.).

Bazę materiałową artykułu stanowią formacje słowotwórcze zebrane przez autorkę w latach 2013–2018 w trakcie bezpośrednich rozmów z mieszkańcami wsi, urodzo-

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

nymi między rokiem 1923 a 1957. Wybrano niewielki obszar badawczy, aby pokazać formacje andronimiczne utworzone od imienia męża funkcjonujące we wsiach, w których gwary charakteryzują się cechami, takimi jak:

- okanie (*kor'ova*, *γołov'a*),
- twarda wymowa spółgłosek przed *e* różnego pochodzenia (*men'e*, *b'ereχ*), ale miękka przed *i* (*xovor'yt'i*, *m'is''it'i*),
- brak dziekania i ciekania *(d'evet'*, *b'at'ko*), z wyjątkiem grup *s'c'* i *z'ʒ'* (*šč'as'c'e*, *i̯'i͡es'c'*, chociaż *i̯'i͡es't'i*, *st'in'a*, *γost''inec'*),
- występowanie dyftongów *u͡o*, *i͡e*, *y͡e* (*ku͡on'*, *l''i͡eto*, *r'y͡ezat'i*) w miejscu dawnych *o*, *e* oraz *ě*,
- miękka wymowa *c* w wygłosie (*p'al'ec'*, *χ'opec'*) oraz *s*, *c* i *ʒ* w części sufiksalnej przymiotników (*n'im'ec'k'i*),
- końcówka *-ov'i*, *-ev'i* w celowniku liczby pojedynczej rodzaju męskiego (*b'at'kov'i*) (Glinka, 1980, s. 123).

Formy odmężowskie w gminie Czyże stanowią bogatą grupę formacji antroponimicznych. Funkcjonują tu nazwy kobiet utworzone od:

- imienia męża, np. *Sem''i͡en'ča* (≤ *Sem''i͡en*, im. pol. Symeon, ukr. Семен[1]), *Taras''iχa* (≤ *Tar'as*, im. pol. Tarazjusz, ukr. Тарас),
- nazwiska męża, np. *Forus''iχa* lub *L''ida F'orus'ova* (*L''ida*, hipokor. od im. pol. Lidia, ukr. Лідія, Ліда; *Forus''iχa*, *F'orus'ova* ≤ *F'orus'*, nazw. urz. Chworoś),
- przezwiska męża, np. *Mar'us'a γałask'ova* (≤*γ'ałas*, *γałask'u͡o u̯* – mąż był hałaśliwy),
- przekształconego nazwiska męża, niekiedy z adideacją do nazw apelatywnych, np. *χodak'ova* (≤ *χod'ak*, nazw. urz. Chodakowski),
- miejscowości pochodzenia męża, np. *Mor'ačka* lub *N'ad'a Morak'ova* (*N'ad'a*, hipokor. od im. pol. Nadzieja, ukr. Надія, Надя; *Mor'ačka*, *Morak'ova* ≤ *Mor'ak* ≤ *M'ore*, n.m. Morze),
- przydomku rodowego męża, np. *M'an'ka Ład'im'i͡erova* (*M'an'ka*, hipokor. od im. pol. Maria, ukr. Марія, Маня; *Ład'im'i͡erova* ≤ *Ład'im'i͡er*, im. pol. Włodzimierz, ukr. Володимир, arch. Ладимир),
- przezwisk, które straciły odcień ironiczno-żartobliwy lub wyraźnie pejoratywny i stały się przydomkami rodowymi, np. *V'al'a Pank'ova* (*V'al'a*, hipokor. od im. pol. Walentyna, ukr. Валентина, Валя; *Pank'ova* ≤ *Pan'ok*, pol. panek, ukr. панок – przodek męża był leniwy),
- zawodu męża, np. *Storož'yχa* (*St'oroš*, pol. stróż w cerkwi, ukr. сторож).

[1] Imiona polskie weryfikowano w oparciu o: *Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim* (maszynopis udostępniony przez Urząd Gminy w Czyżach). Posiłkowano się ponadto badaniami Tichoniuka (2000). Do weryfikacji ukraińskich wariantów imion posłużyły opracowania: Łewczenki (1972), Czuczki (2011), Hrinczenki (1909), rosyjskich zaś – Pietrowskijego (1966).

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

W niniejszym artykule przedmiot analizy stanowią nazwy utworzone od imienia męża. Spośród zebranych form marytonimicznych wybrano 99 formacji. Uwagę skupiono głównie na tych dawniejszych, współcześnie archaicznych.

Na kształtowanie się i funkcjonowanie systemu antropologicznego określającego żony wpłynął patriarchalny model stosunków dominujących przez stulecia w tradycyjnej społeczności wiejskiej, w której status kobiet zależał od ich przynależności do mężczyzny (początkowo do ojca, następnie – męża). Badaczka ukraińska Wira Poznańska (2012, s. 197) zwróciła uwagę, że andronimy należą do jednej z najbogatszych i najczęściej używanych kategorii nazw osób oznaczających pokrewieństwo i powinowactwo. Wskazują na związek kobiety z mężem, a także z pozostałymi członkami rodziny. Potwierdziły to badania przeprowadzone we wsiach gminy Czyże.

Imię mężczyzny było często podstawą tworzenia nazw feminatywnych. Dlatego, aby opisać tego typu antroponimy, należałoby powiedzieć kilka zdań o tradycyjnym systemie imienniczym na Podlasiu. Jak zauważa Tichoniuk (2000, s. 14), imiona chrześcijańskie pojawiły się tam na przełomie X i XI w. Początkowo adaptacji – mającej na celu dopasowanie form imiennych do systemu fonetycznego i morfologicznego miejscowych gwar – zostały poddane imiona cerkiewnosłowiańskie, zeslawizowane wcześniej na gruncie południowosłowiańskim. Około XIV–XV w. podobnemu procesowi podlegały formy łacińskie, ukształtowane według kanonów języka polskiego. W wieku XVI można było już mówić o zakorzenionym chrześcijańskim systemie imienniczym (Tichoniuk, 2000, s. 14–61).

System imienniczy gminy Czyże jest niezwykle bogaty[2]. Niejednokrotnie używane tu formy imienne w zdecydowany sposób odbiegają od swoich odpowiedników kanonicznych (np. *Pana's*, im. pol. Atanazy, cerk. Afanasij, ukr. Панас). Zagadnienie funkcjonowania imion w tradycji ustnej mieszkańców gminy Czyże wymaga dokładniejszego opracowania.

Na przestrzeni stuleci system imienniczy w badanych wsiach ulegał przeobrażeniom, jednak wyraźne zmiany nastąpiły w XX w. Po powrocie miejscowej ludności z bieżeństwa upowszechniły się formy charakterystyczne dla języka rosyjskiego, które zaczęły wypierać miejscowe tradycyjne warianty imion. Pojawił się np. *Gr'yša*, zamiast tradycyjnego na tych terenach *Ryh'u͡or*, *M''iša*, *M''iška* zamiast *M'ixai̯'ił*, *M'iχ'al'* czy też *S'c'op*, *S'c''opa* lub *S'c''opka* zamiast *Step'an*. Druga połowa XX stulecia to okres upowszechniana się imion i form charakterystycznych dla języka polskiego. W latach 60. i 70. zaczęły być popularne imiona katolickie lub wschodnie, mające odpowiedniki w tradycji polskiej, np. Agnieszka, Bożena, Dariusz, Iwona, Jarosław, Mariola, Maryla, Sławomir, Wiesław. Zmiany zachodzące w tradycyjnym systemie imienniczym znalazły także odbicie w nazewnictwie kobiet.

[2] Dotychczas autorce udało się zapisać we wsiach gminy Czyże ponad 600 tradycyjnych form imion (w tym hipokorystycznych), używanych w XIX i XX w. na określenie 174 imion męskich i 91 żeńskich.

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

W badanych miejscowościach funkcjonują formacje tworzone od imion mężów za pomocą następujących formantów:

- *-ča*, np. *V'ik'ent'iı̯ča* (≤ *V'ik'ent'iı̯*, im. pol. Wincenty, ukr. Вікентій),
- *-iχa/-yχa*, np. *Vas'il''iχa* (≤ *Vas''il'*, im. pol. Bazyl, ukr. Василь), *L'aš'yχa* (≤ *L'aš*, im. pol. Eliasz, ukr. Ілля, Ляшко),
- *-ka*, np. *Karpı̯'učka* (≤ *Karp*, *Karpı̯'uk*, im. pol. Karp, ukr. Карпо),
- *-anka*, np. *Verem''i͡eı̯anka* (≤ *Verem''i͡eı̯*, im. pol. Jeremiasz, ukr. Веремій),
- *-ova*, np. *V''i͡erka Step'anova* (*V''i͡erka*, hipokor. od im. pol. Wiera, ukr. Віра; *Step'anova* ≤ *Step'an*, im. pol. Stefan, ukr. Степан),
- *-ina/-yna*, np. *M'an'ka P''et'ina* (*M'an'ka*, hipokor. od im. pol. Maria, ukr. Марія, Маня; *P''et'ina* ≤ *P''et'a*, hipokor. od im. pol. Piotr, ukr. Петро, ros. Пётр, Петя).

Największą grupę (50 andronimów) stanowią nazwy z przyrostkiem *-ča* dodanym do gwarowej formy imienia męża, np. *Dav'ytča* (≤ *Dav'yt*, im. pol. Dawid, ukr. Давид), *Dem'ent'iı̯ča* (≤ *Dem'ent'iı̯*, im. pol. Domecjusz, ukr. Дементій), *Iv'an'ča* (≤ *Iv'an*, im. pol. Jan, ukr. Іван), *Kal'istr'an'ča* (≤ *Kal'istr'an*, im. pol. Kalistrat, ukr. Калістрат), *K'u͡ondratča* (≤ *K'u͡ondrat*, im. pol. Kondrat, ukr. Кіндрат), *M'if'od'iı̯ča* (≤ *M'if'od'iı̯*, im. pol. Metody, ukr. Мефодій) itd. Zebrane formacje odnoszą się najczęściej do kobiet urodzonych między drugą połową wieku XIX a latami 30. XX w., dlatego też w funkcji wyrazu motywującego występują tradycyjne, obecnie niepopularne, gwarowe formy imion, np. *Fr'ołča (≤ Froł*, im. pol. Florus, ukr. Флор), *Rad'i v'u͡on'ča* (≤ *Rad'iv'u͡on*, im. pol. Rodion, ukr. Родіон, Радивон), *Ul'iı̯'an'ča* (≤ *Ul'iı̯ 'an*, im. pol. Julian, ukr. Юліан, Уліян).

Formacji z sufiksem *-ča* używano zamiast imienia kobiety także w odniesieniu do wdów. Był to popularny sposób identyfikacji kobiet, stosowany nawet częściej niż w przypadku ich imion chrzestnych. Wskazuje na to wypowiedź urodzonego w 1923 r. w Zbuczu Bazylego Maksymiuka: *Dorof''i͡eı̯ča zv'al'i*, *a prožyl''i c''i͡ełe ž'yc'e i ne‿zn'al'i*, *ı̯ak von'a zv'ec':a*, *o*, *a č'erez‿h'ul'ic'u*, *po‿sus'i͡ec'k'i žyl''i*. Formant *-ča* tworzy derywaty emocjonalnie neutralne, wskazujące na przynależność kobiety w tradycyjnej społeczności do męża. Obecnie nazwy te zanikają. Nie ma zwyczaju określania w ten sposób kobiet ze średniego i młodszego pokolenia.

Sufiks *-ča* w badanych wsiach derywuje także formy feminatywne od:

- zawodu męża, np. *Ayron'omča*, (≤ *Ahron'om*, pol. agronom, ukr. агроном),
- nazwiska męża, np. *G''ermanča* (≤ *G''erman*, nazw. urz. Gierman),
- przezwiska męża, np. *Bank''i͡erča* (≤ *Bank''i͡er* – gromadził pieniądze, które stracił podczas reformy pieniężnej).

Formy z formantem *-ča* utworzone od przezwiska mogą przybierać pejoratywne lub ironiczno-żartobliwe konotacje (Sajewicz, 2018, s. 317).

Jak zauważa Sajewicz (2018, s. 320), nazwy żon z formantem *-ča* – zwłaszcza utworzone od imion męża – występują głównie na polsko-białorusko-ukraińskim pograniczu językowym. Formy te odnotowano w dawnych dokumentach, m.in. dokumencie lustracyjnym starostwa Kleszczelewskiego z 1560 r. (np. *Andrzeycza Wdowa*,

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Sieliwoncza) (Roszczenko, 2002), a także w XVIII-wiecznych metrykach parafii unickiej w Czyżach. Zapiski te są przechowywane w Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach (udostępnione autorce artykułu przez proboszcza parafii ks. dra Jerzego Kulika w 2018 r.). Znajdujemy tam liczne formy feminatywne z sufiksem *-ča*, używane najczęściej z imieniem kobiety, zapisane łacinką, zgodnie z tradycją obowiązującą w języku polskim. Często oddają one miejscową wymowę gwarową, np.: *Marciza Matfieycza*, *Owdokima Mikołajcza*, *Anna Maximcza*, *Marianna Seliwoncza*, *Tatiana Semencza*, *Juliana Timofiejcza* (1728 r.) (*Metryka Cerkwi Czyżewskiey Wniebowniesienia Nass. Panny*); *Maryanna Andreyczaia*, *Xienia Chwedorczaia*, *Maryna Hryhorczaia*, *Agrypina Jakimczaia*, *Maryna Pilipczaia* (1739 r.) (*Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiey od 1730 roku i szlubne od 1730 roku*)[3]. Formy zapisane w ostatnich latach są więc kontynuacją nazw używanych w badanych wsiach niemalże trzy stulecia temu.

Formant *-ča* w miejscowościach gminy Czyże łączy się z wielozgłoskowymi podstawami, zakończonymi najczęściej na:

- *i̯*, np. *Kl'em'ent'i̯i̯ča* (≤ *Kl'em'ent'i̯i̯*, im. pol. Klemens, ukr. Климентій), *Mat'v'i͡e̯i̯ča* (≤ *Mat'v'i͡e̯i̯*, im. pol. Mateusz, ukr. Матвій), *Ol''ip'i̯i̯ča* (≤ *Ol''ip'i̯i̯*, im. pol. Olimpiusz, ukr. Олімп),
- spółgłoskę *n*, np. *Demi̯'an'ča* (≤ *Demi̯'an*, im. pol. Damian, ukr. Дем'ян), *Omel'an'ča* (≤ *Omel''an*, im. pol. Emilian, ukr. Омелян), *Rom'an'ča* (≤ *Rom'an*, im. pol. Roman, ukr. Роман).

Warto zaznaczyć, że nawet w wymowie najstarszych informatorów, urodzonych w latach 20. XX w., widać tendencję do zmiękczania spółgłoski *n* przed formantem *-ča.*

Pojedyncze nazwy żon z formantem *-ča* mają za podstawę imię męża zakończone na spółgłoski wargowe *m*, *b*, *p*, np. *Ja̯vdok''imča* (≤ *Ja̯vdok''im*, im. pol. Eudokim, ukr. Явдоким), *Prok'u͡opča* (≤ *Prok'u͡op*, im. pol. Prokop, ukr. Прокопій, Прокіп), na spółgłoskę *t*, np. *Dav'ytča* (≤ *Dav'yt*, im. pol. Dawid, ukr. Давид), na spółgłoskę *r*, np. *N'ikan'orča* (≤ *N'ikan'or*, im. pol. Nikanor, ukr. Никанор), *V''iktorča* (≤ *V''iktor*, im. pol. Wiktor, ukr. Віктор), a także na spółgłoskę *s*, np. *Den''išča* (≤ *Den''is*, im. pol. Dionizy, ukr. Денис). Pokrywa się to ze spostrzeżeniami Sajewicza (2000, s. 143–154; 2016, s. 174–183; 2018, s. 311–324) na temat sposobu tworzenia nazw żon z sufiksem *-ča* we wsiach białoruskojęzycznych województwa podlaskiego. Dodatkowo w miejscowościach gminy Czyże omawiany formant słowotwórczy może się łączyć z imionami zakończonymi na *-ło*, np. *γavr'yl'ča* (≤*γavr'yło*, im. pol. Gabriel, ukr. Гаврило), *Korn''il'ča* (≤ *Korn''iło*, im. pol. Korneliusz, ukr. Корнило).

Podobnie jak ma to miejsce we wsiach nadnarwiańskich, wszystkie nazwy żon motywowane imieniem męża z formantem *-ča* zapisane w gminie Czyże zachowują konsekwentnie akcent wyrazów motywujących, por. *γaras''imča* (≤ *γaras''im*, im. pol. Gerasym, ukr. Гарасим), *Ol'eks''i͡e̯i̯ča* (≤ *Ol'eks''i͡e̯i̯*, im. pol. Aleksy, ukr. Олексій). Omawiany sufiks nigdy nie występuje w pozycji akcentowanej (Sajewicz, 2018, s. 322).

[3] Materiały są w trakcie opracowywania przez autorkę artykułu.

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Mniejszą grupę nazw odmężowskich (29 andronimów) stanowią derywaty z formantem *-iχa*, np. *γ'ei̯iχa* (≤ *γ'ei̯*, im. pol. Aggeusz, ukr. Огей, Огій), *Mam'ont'iχa* (≤ *Mam'ont*, im. pol. M'amant/M'amont, ukr. Мамант), *T'iχon''iχa* (≤ *T'iχ'u͡on'*, im. pol. Tychon, ukr. Тихон, Тихін) lub *-yχa*, np. *Ol'eks'andryχa* (≤ *Ol'eks'ander*, im. pol. Aleksander, ukr. Олександр, arch. Олександер). Podobnie jak nazwy z formantem *-ča*, zebrane formacje zakończone na *-iχa* odnoszą się do kobiet urodzonych między wiekiem XIX a latami 30. XX w. Mają one neutralne zabarwienie emocjonalne.

Formant *-iχa* derywuje też nazwy żon od:

– zawodu męża, np. *Koval''iχa* (≤ *Kov'al'*, pol. kowal, ukr. коваль),
– nazwiska męża, np. *Bašun''iχa* (≤ *Baš'un*, nazw. urz. Baszun),
– miejscowości pochodzenia męża, np. *Postoł'u͡o u̯čyxa* (≤ *Postoł'u͡ovec'* ≤ *Postoł'ovo*, n.m. Postołowo),
– przezwiska męża, np. *Boršč'yχa* (≤ *Boršč*, pol. barszcz, ukr. борщ).

Nazwy odprzezwiskowe mogą mieć zabarwienie obraźliwe lub humorystyczne.

Warto zaznaczyć, że formacje z przyrostkiem *-iχa* w polskim języku literackim występują rzadko. Formant ten tworzy natomiast nazwy żeńskie w polskich dialektach ludowych, a także w językach i gwarach wschodniosłowiańskich (Kowalska, 1993, s. 201–218; Warchoł, 1973, s. 161–172). Polscy badacze zwracają uwagę na wysoką produktywność tego sufiksu w gwarach białoruskich i ukraińskich na wschodzie Polski, głównie na Białostocczyźnie i Lubelszczyźnie (Dacewicz, 1994, s. 69–71; Kowalska, 1993, s. 201–218; Sajewicz, 2000, s. 143–154; 2016, s. 174–183; 2018, s. 311–324; Zaręba, 1983, s. 500–569 i in.). Formacje z sufiksem *-iχa* są popularne także na obszarze całej Ukrainy (Poznańska, 2012, s. 198).

Występowanie form z formantem *-iχa/-yχa* w badanych wsiach gminy Czyże potwierdzają zapisy w XVIII–wiecznych metrykach miejscowej parafii. Znajdujemy tam liczne formy z tym sufiksem, najczęściej poprzedzone imieniem kobiety, np. *Emfimia Łukianicha* (1731 r.); *Maryanna Andrusicha*, *Ahafija Zinicha*, *Raina Lewonicha* (1734 r.); *Jewdokima Makacicha*, *Anastazya Ohrycicha*, *Fruzyna Klimicha* (1738 r.); *Paraska Samusicha* (1741 r.) itd. (*Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiey od 1730 roku i szlubne od 1730 roku*).

Formacje z sufiksem *-iχa* zapisane w ostatnich latach są tworzone od:

– gwarowej formy imienia męża, jak i form hipokorystycznych, np. *i̯as''iχa* (≤ *i̯as'*, hipokor. od im. pol. Jan, ukr. Іван, arch. Ясько), *Petryč'yχa* (≤ *P'etryk*, hipokor. od im. pol. Piotr, ukr. Петро, Петрик),
– form imiennych, które upowszechniły się po bieżeństwie, np. *S'c''op'iχa* (≤ *S'c''op(a)*, hipokor. od im. pol. Stefan, ukr. Степан, ros. Степан, Стёпа).

W odróżnieniu od jednozgłoskowego formantu *-ča*, dwusylabowy format *-iχa/-yχa* częściej derywuje nazwy żon od imion krótkich, jednozgłoskowych, np. *Karp''iχa* (≤ *Karp*, im. pol. Karp, ukr. Карпо), *L'aš'yχa* (≤ *L'aš*, im. pol. Eliasz, ukr. Ілля, Ляшко), *Vo u̯č'yχa* (≤*Vo u̯k*, por. im. pol. Lupus, ukr. Вовк; możliwe pochodzenie od apelatywu *vo u̯k* – pol. wilk, ukr. вовк). Może się też łączyć z wielosylabowymi podstawami słowotwórczymi zakończonymi na:

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

– grupę spółgłoskową, np. *Mam'ont'iχa* (≤ *Mam'ont*, rzad. im. pol. Mamant, ukr. Мамант),
– spółgłoski *l'*, *n*, *n'*, *r*, *s*, *s'*, *š*, np. *L'evon''iχa* (≤ *L'ev'u͡on'*, im. pol. Leon, ukr. Лев, Левон), *Nazar'yχa* (≤ *Naz'ar*, im. pol. Nazariusz, ukr. Назар), *Vas'il''χa* (≤ *Vas''il'*, im. pol. Bazyli, ukr. Василь), *Łukaš'yχa* (≤ *Łuk'aš*, im. pol. Łukasz, ukr. Лука, Лукаш),
– samogłoskę *-a*, np. *Kuz'm''iχa* (≤ *Kuz'm'a*, im. pol. Kosma, ukr. Кузьма), a także na *-ko*, np. *Saχar'yχa* (≤ *Saχ'arko*, im. pol. Zachariasz, ukr. Захар, Захарко),
– *-uk*, np. *Kol'uš'yχa* (≤ *Kol'uχ*, hipokor. od im. *M'ikoł'ai̯*, por. *K'ol'a*, ukr. Микола, ros. Николай, Коля).

W odróżnieniu od form zakończonych na *-ča*, te z sufiksem *-iχa* nie zawsze zachowują akcent wyrazów motywujących (Sajewicz, 2018, s. 318–319). Oprócz tego te utworzone od imion mężów – podobnie jak omawiane wcześniej nazwy zakończone na *-ča* – mają dziś charakter recesywny.

W badanych wsiach od nazw żon – utworzonych od imion męskich za pomocą formantów *-ča* i *-iχa/-yχa* – tworzono również nazwy rodowe, np. *Petr'yšyny* (≤ *Petr'yχa* ≤ *Petr'o*, im. pol. Piotr, ukr. Петро), *Troχ''imčyny* (≤ *Troχ''imča* ≤ *Troχ''im*, im. pol. Trofim, ukr. Трохим). W formach z formantem *-iχa* zachodzi alternacja *x : š* (*Ja̯s''iχa – Ja̯s''išyny*, *Karp''iχa – Karp''išyny*, *Vas'il''iχa – Vas'il''išyny*).

Nazwy tego typu stawały się przydomkami rodowymi przechodzącymi z pokolenia na pokolenie. Funkcjonowały one w tradycyjnej społeczności wiejskiej w odniesieniu do wszystkich członków rodziny, np. *Seryγ''i͡e̯i̯ Kuz'm''išyn* (*Seryγ''i͡e̯i̯*, im. pol. Sergiusz, ukr. Сергій; *Kuz'm''išyn* ≤ *Kuz'm''iχa* ≤ *Kuz'm'a*, im. pol. Kosma, ukr. Кузьма), *Ul'ana* (im. pol. Julianna, ukr. Уляна), *Kuz'm''išyna* itd. W świadomości społecznej zatarło się jednak pochodzenie tego typu przydomków. Niemal wszyscy informatorzy jako ich źródłosłowy podają imiona męskie.

Ciekawą, choć niezbyt liczną, grupę andronimów we wsiach gminy Czyże stanowią nazwy kobiet z formantami *-ka* i *-anka*. Udało się zapisać jedynie 9 tego typu określeń utworzonych od imion męża.

Formant *-ka* w badanych miejscowościach tworzył formy żon, np. *Dm''itryčka* (≤ *Dm''itryk*, hipokor. od im. pol. Dymitr, ukr. Дмитро, Дмитрик), *Karpi̯'učka* (≤ *Karp*, *Karpi̯'uk*, im. pol. Karp, ukr. Карпо), *Z'in''učka* (≤ *Z'i͡e̯n'*, *Z'in''uk*, im. pol. Zenon, ukr. Зіновій, Зінь). Z kolei końcówka *-anka* generowała zarówno nazwy córek, np. *Šp'iryd'on'anka* (≤ *Šp'iryd'u͡on*, im. pol. Spirydon, ukr. Спиридон), jak i żon, np. *Verem''i͡e̯i̯anka* (≤ *Verem''i͡e̯i̯*, im. pol. Jeremiasz, ukr. Веремій). Formy na *-ka*, *-anka* kontynuują dawne formy używane we wsiach gminy Czyże, czego dowodzą zapisy w przywoływanych już XVIII–wiecznych metrykach cerkiewnych. W księgach miejscowej parafii unickiej formy z formantem *-anka* (podobnie jak *-owna*) odnoszą się do córek, np.: *Praxeda Tarasianka*, *Raina Parafinianka* (1735 r.); *Raina Sawczanka*, *Tatianna Kądratianka*, *Theodora Mironianka* (1737 r.); z kolei końcówka *-ka* dotyczy kobiet zamężnych, m.in. *Theodora Tarasiuczka* (ale też *Theodora Taraszczaia*) (*Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiey od 1730 roku i szlubne od 1730 roku*).

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Odimienne nazwy kobiet na *-ka* funkcjonują w badanych miejscowościach nie tylko w odniesieniu do żon. Możliwe, że odnosiły się do nich jedynie pierwotnie (*Naγ'umčyčka* – żona *Naγ'umčyka*, por. *Naγ'um* itd.), by w późniejszym okresie zacząć tak nazywać również inne kobiety. Formant ten derywuje także nazwy żeńskie utworzone od przydomków rodowych męża, np. *Kasper'učka* (≤ *Kasperuk'ovy* ≤ *K'asper*, im. pol. Kacper), *Naγ''umčyčka* (≤ *Naγ''umčykovy* ≤ *Naγ''um*, im. pol. Naum, ukr. Наум), *Ustyn''učka* (≤ *Ustyn'uk'ovy* ≤ *Ust'yn*, im. pol. Justyn, ukr. Устин).

Nazwy odimienne z sufiksem *-ka*, *-anka* mają charakter neutralny Są używane jedynie w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia, najczęściej już nieżyjących. Formanty *-ka*, *-anka* w badanych wsiach wykazują dziś łączliwość głównie z:

- nazwiskiem, np. *Korov'ai̯anka* (≤ *Korov'ai̯*, nazw. urz. Korowaj), *Maγ'r'učka* (≤ *Maγr'uk*, nazw. urz. *Magruk*), *Tyχon''učka* (≤ *Tyχon''uk*, nazw. urz. Tychoniuk),
- miejscem pochodzenia męża, np. *Mor'ačka* (≤ *Mor'ak* ≤ *M'ore*, n.m. Morze),
- z przezwiskiem męża lub przodka męża, np. *Zeml''ačka* (≤ *Zeml''ak* – przodek męża, powróciwszy z bieżeństwa, przywitał sąsiadów po rosyjsku *zdar'of*, *z'eml'ak''i*).

Nazwy odprzezwiskowe mogą mieć konotacje ironiczne.

Zanik tradycyjnych nazw żon z formantami *-ča*, *-iχa* i *-ka* należałoby wiązać nie tylko ze zmianami w systemie imienniczym na terenie badanych wsi, ale także ze zmianą pozycji kobiety w społeczności wiejskiej w ostatnich dziesięcioleciach. Formy utworzone od imienia męża – często jedyny sposób identyfikacji kobiety w minionych stuleciach – świadczyły o jej niższym statusie społeczno-prawnym. Zastąpienie jednoczłonowych nazw z formantami *-ča*, *-iχa* i *-ka* formami z formantami *-ova*, *-ina/-yna* (np. *N'ad'a Den''isova* zamiast *Den''išča*) świadczy o większej indywidualizacji kobiety, w której rolę głównego identyfikatora zaczyna pełnić imię chrzestne kobiety, a nie to należące do jej męża.

Formy imienne z ogólnosłowiańskim formantem *-ova*, a także rzadsze z *-ina/-yna* w badanych wsiach są głęboko osadzone w miejscowej tradycji. Mogą o tym świadczyć zapisy w XVIII–wiecznych metrykach parafii unickiej w Czyżach, w których pojawiają się liczne formy z sufiksem *-ova*, np.: *Teodora Anchimowa* (1730 r.); *Maryana Niczyporowa*, *kuma Stepanowa Iwanowska* (1732 r.); *Anna Jaroszukowa*, *Maryna Kasprowa*, *Tatianna Wołczkowa*, *Frankowa Raina* (1734 r.) itd.; formant *-ina/-yna* bywa używany rzadziej, m.in *Xienija Sawczyna* (1733 r.) (*Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiey od 1730 roku i szlubne od 1730 roku*). Formacje z formantem *-ova* są odnotowane w dawnych dokumentach z pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (Dacewicz, 1995, s. 279–288). Sufiksy *-ova*, *-yna* wykorzystuje się przy tworzeniu nieoficjalnych nazw zamężnych kobiet w języku ukraińskim (Poznańska, 2012, s. 197–200).

Omawiane formy używane w dwuczłonowych zestawieniach antroponimicznych – imię żeńskie, w tym hipokorystyk, + forma z sufiksem *-ova* oraz *-ina/-yna*, są najczęściej tworzone od przydomków rodowych kobiety lub jej męża, np. *γ'anʒ'a K'ir'yłova*

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

(*γ'anʒ'a*, hipokor. od im. *γ'an:a*, ukr. Ганна, Гандзя; *K'ir'yłova* ≤ *K'ir'yło*, im. pol. Cyryl, ukr. Кирило), *M'an'ka N'ič'yporova* (*M'an'ka*, hipokor. od im. pol. Maria, ukr. Марія, Маня; *N'ič'yporova* ≤ *N'ič'ypur*, im. pol. Nicefor, ukr. Ничипір). Formacje tego typu stanowią obecnie najliczniejszą grupę nazw kobiet we wsiach gminy Czyże.

Wiele przydomków rodowych, powszechnie dziś używanych w badanych miejscowościach, powstało w XIX w. lub nieco wcześniej. Ich podstawą są często stare, nieużywane dziś formy imienne, np. *Banad'ykovy* (≤ *Banad'yk*, im. pol. Benedykt, ukr. Бенедикт, Венедикт), *χved'os'iny* (≤*χveduo͡s'*, im. pol. Teodozjusz, ukr. Федосий, arch. Хведось), *Kasperuk'ovy* (≤ *K'asper*, im. pol. Kacper). Zazwyczaj sami nosiciele gwary mają problem z wyjaśnieniem pochodzenia własnego przydomku rodowego. Niejednokrotnie wskazują na dość odległego przodka, por. np. *S'il'us''ovy* (≤ *S'il''us'*, pochodzenie niejasne) od imienia nieżyjącego już nosiciela przydomku.

Od przydomków rodowych tworzono tradycyjnie formy żeńskie, także w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia, np. *T'ekl'a Art'emi̯ova* (*T'ekl'a*, im. pol. Tekla, ukr. Текля; *Art'emi̯ova* ≤ *Art'em'ii̯*, im. pol. Artemiusz, ukr. Артемій), *I̯'eu̯ka Iv'ankova* (*I̯'eu̯ka*, hipokor. od im. pol. Ewa, ukr. Єва; *Iv'ankova* ≤ *Iv'anko*, hipokor. od im. pol. Jan, ukr. Іван, Іванко). Można więc przyjąć, że we wsiach gminy Czyże równolegle funkcjonowały nazwy kobiet z formantami *-ča*, *-iχa* oraz *-ka*, *-anka* oraz andronimy z sufiksami *-ova*, *-ina/-yna.*

Obecnie w badanych wsiach częściej używane są formy marytonimiczne tworzone raczej od przydomków rodowych niż od imion mężów. Udało się zapisać jedynie 11 formacji odmężowskich. Należą do nich andronimy określające zarówno najstarsze kobiety, np. *M'an'a Vavi̯'orova* (*M'an'a*, hipokor. od im. pol. Maria, ukr. Марія, Маня; *Vavi̯'orova* ≤ *Vavi̯'or*, im. pol. Laurencjusz, ukr. Лаврентій), jak również kobiety młodszego i średniego pokolenia, np. *I̯'as'a Sł'av'ikova* (*I̯'as'a*, hipokor. od im. pol. Janina; *Sł'av'ikova* ≤ *Sł'av'ik*, hipokor. od im. pol. Sławomir).

Nazwy żeńskie z formantem *-ova* funkcjonują zawsze w zestawieniu z imieniem kobiety, np. *N''inka K'uz'm'ikova* (*N''inka*, hipokor. od im. pol. Nina, ukr. Ніна; *K'uz'm'ikova* ≤ *K'uz'm'ik*, hipokor. od im. pol. Kosma, ukr. Кузьма). Jako wyrazy motywujące mogą występować zarówno tradycyjne miejscowe warianty imion, jak i formy, które upowszechniły się pod wpływem języka rosyjskiego lub polskiego, np.: *Tam'arka M''išykova* (*Tam'arka*, hipokor. od im. pol. Tamara, ukr. Тамара; *M''išykova* ≤ *M''išyk*, hipokor. od im. pol. Michał, ukr. Михайло, ros. Михаил, Миша), *Kł'au̯d'a Ž'en'ikova* (*Kł'au̯d'a*, im. pol. Klaudia, ukr. Клавдя; *Ž'en'ikova* ≤ *Ž'en'ik*, hipokor. od im. pol. Eugeniusz, ukr. Євгеній, ros. Євгений, Женя), *'Al'a G''en'us'ova* (*'Al'a*, hipokor. od im. pol. Aleksandra, ukr. Олександра; *G''en'us'ova* ≤ *G''en'us'*, hipokor. od im. pol. Eugeniusz, ukr. Євгеній, ros. Евгений, Геня).

O ile nazwy z formantami *-ča*, *-iχa* oraz *-ka*, *-anka* w badanych wsiach zanikają, o tyle formy zakończone na *-ova*, rzadziej *-ina/-yna* są wciąż używane, także w odniesieniu do młodych mężatek. Ich podstawą stają się jednak częściej nazwy rodowe małżonków (zarówno patronimiczne, jak i te, które w przeszłości pełniły rolę przezwisk) niż ich imiona. Znamienne jest to, że tradycyjne gwarowe nazwy rodowe są dziś doda-

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

wane do polskich wariantów imion kobiet, np.: *Em''il'a Bor'ysova* (≤ *Bor'ys*, im. pol. Borys, ukr. Борис), *Mar̯i'anna M'iron''ova* (≤ *M'ir'u͡on'*, im. pol. Miron, ukr. Мирон), *Mar̯i'o'a V''i͡etrykova* (≤ *V''i͡etryk* – przezwisko mężczyzny, który miał skłonności do przepowiadania pogody).

Uwagi końcowe

Nazwy żon w badanych wsiach gminy Czyże utworzone od imion mężów stanowią różnorodną klasę antroponimów. Tworzy się je za pomocą formantów słowotwórczych *-ča*, *-iχa/-yχa*, *-ka*, *-anka*, *-ova* oraz *-ina/-yna*. Nazwy z wymienionymi formantami są kontynuantami starych form, używanych w przeszłości, o czym świadczą zapisy w XVIII-wiecznych metrykach Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach. Temat nazw kobiet funkcjonujących w badanych wsiach w minionych stuleciach wymaga dokładniejszego opracowania.

Nazwy powstałe za pomocą formantów *-iχa/-yχa* oraz *-ča* mają neutralne zabarwienie emocjonalne, jednak używa się ich wyłącznie w odniesieniu do starszego pokolenia, najczęściej nieżyjących już kobiet. Nadal jednak w badanych miejscowościach funkcjonują przydomki rodowe utworzone od tego typu odmężowskich nazw kobiet, np. *Vas'il''išyny* (≤ *Vas'il''iχa*), *Karp''išyny* (≤ *Karp''iχa*), których używają także młodsi mieszkańcy wsi. W świadomości społecznej zatarło się jednak ich pochodzenie od andronimów.

Formacje odmężowskie zakończone na *-ka* oraz *–anka*, podobnie jak nazwy z formantami *-iχa/-yχa* oraz *-ča*, wychodzą z użycia. Określenia utworzone od imion mężów są używane jedynie w odniesieniu do kobiet najstarszego pokolenia.

Do najbardziej popularnych nazw żeńskich we wsiach gminy Czyże do dnia dzisiejszego należą konstrukcje dwuczłonowe, składające się z imienia lub formy hipokorystycznej i formy imiennej z formantem *-ova* (rzadziej *-ina/-yna*). Tworzy się je najczęściej od przydomku rodowego męża (rzadziej od jego imienia). Są one używane na określenie kobiet zarówno starszego, jak i młodszego pokolenia, mimo coraz silniej postępującej językowej polonizacji mieszkańców gminy Czyże.

Skróty

arch. – archaiczny
cerk. – cerkiewny
hipokor. – hipokorystyk
im. – imię
nazw. urz. – nazwisko urzędowe
n.m. – nazwa miejscowa

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Bibliografia

Źródła

Metryka Cerkwi Czyżewskiey Wniebowniesienia Nass. Panny (rękopis w Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach, udostępniony w marcu–kwietniu 2018 r. przez proboszcza parafii ks. dra Jerzego Kulika, zawierający fragmenty metryk z lat 1717–1729, łącznie 48 stron rękopisu).

Metryki Chrzestne Cerkwi Czyżewskiey od 1730 roku i szlubne od 1730 roku (rękopis w Parafii Prawosławnej Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Czyżach, udostępniony w marcu–kwietniu 2018 r. przez proboszcza parafii ks. dra Jerzego Kulika, zawierający metryki z lat 1730–1750, łącznie ponad 400 stron rękopisu).

Roszczenko, Mikołaj. (2002). *Źródła do dziejów Kleszczel*. Kleszczele: Związek Ukraińców Podlasia, Bielsk Podlaski–Kleszczele.

Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-cerkiewno-słowiańskim. (1997) (maszynopis w Urzędzie Gminy w Czyżach).

Opracowania

Arkuszyn, Hryhorij. (2007). *Hołosy z Pidlaszszia*. Łuć: Weża. [Аркушин, Григорій. (2007). *Голоси з Підляшшя*. Луцьк: Вежа].

Czuczka, Pawło. (2011). *Słowjański osobowi imena ukrajinciw*. Użhorod: Lira. [Чучка, Павло. (2011). *Слов'янські особові імена українців*. Ужгород: Ліра].

Dacewicz, Leonarda. (1993a). Nazewnictwo mężów i żon w XVII w. na terenie powiatu mielnickiego. *Rozprawy Slawistyczne*, 7, s. 137–145.

Dacewicz, Leonarda. (1993b). Sposoby identyfikacji kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVII–XVIII w.). *Białostocczyzna*, 2, s. 17–25.

Dacewicz, Leonarda. (1994). Nazewnictwo kobiet w starostwie brańskim w XVI w. *Białostocczyzna*, 4, s. 69–71.

Dacewicz, Leonarda. (1995). Nazwy kobiet dawnego starostwa mielnickiego i łosickiego. W: Michał Kondratiuk (red.). *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim* (s. 279–288). Białystok: Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku.

Glinka, Stanisław, Obrębska-Jabłońska, Antonina, Siatkowski, Janusz (red.). (1980). *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*. T. 1. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Hrinczenko, Boris. (1909). Kriesnyja imiena ludiej. W: Boris Hrinczenko (red.). *Słowar' ukrajinśkoji mowy*. T. 4 (s. 549–563). Kyjiw: Wydawnyctwo „Naukowa dumka". [Грінченко, Борис. (1909). Крестные имена людей. В: Борис Грінченко (ред.). *Словарь української мови*. Т. 4 (с. 549–563). Київ: Видавництво „Наукова думка"].

Kojder, Marcin. (2016). Nominacja kobiet na pograniczu polsko-białoruskim w XVIII w. (na materiałach metrykalnych parafii w Horodyszczu). U: Iryna Bahdanowicz, Maryna Swistunowa (red.). *Biełaruska-polskija mounyja*, *litaraturnyja*, *histarycznyja i kulturnyja suwjazi* (s. 129–136). Minsk: BDU. [Kojder, Marcin. (2016). Nominacja kobiet na pograniczu polsko-białoruskim w XVIII w. (na materiałach metrykalnych parafii w Horodyszczu). У:

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Ірына Багдановіч, Марына Свістунова (рэд.). *Беларуска-польскія моўныя*, *літаратурныя*, *гістарычныя і культурныя сувязі* (s. 129–136). Мінск: БДУ].

Kowalska, Anna. (1993). Mazowiecko-podlaskie zasięgi sufiksu *-icha* w nazwach pospolitych i własnych. *Rozprawy Slawistyczne*, 7, s. 201–218.

Kuraszkiewicz, Władysław. (1963). *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Kuraszkiewicz, Władysław. (1985). *Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Łesiw, Mychajło. (1997). *Ukrajinśki howirky u Polszczi*. Warszawa: Wydawnyctwo „Ukrajinśkyj archiw". [Лесів, Михайло. (1997). *Українські говірки у Польщі*. Варшава: Видавництво „Український архів"].

Łewczenko, Serhij (red.). (1972). *Słownyk własnych imen ludej (ukrajinśko-rosijśkyj i rosijśko--ukrajinśkyj)*. Kyjiw: Wydawnyctwo „Naukowa dumka". [Левченко, Сергій. (ред.). (1972). *Словник власних імен людей (українсько-російський і російсько-український)*. Київ: Видавництво „Наукова думка"].

Masenko, Łarysa. (1990). *Ukrajinśki imena i prizwyszcza*. Kyjiw: Towarystwo „Znannia". [Масенко, Лариса. (1990). *Українські імена і прізвища*. Київ: Товариство „Знання"].

Naływajko, Marija. (2012). Neoficijna antroponimija suczasnoho seła. *Wisnyk Lwiwśkoho uniwersytetu*, 56(1), s. 340–346. [Наливайко, Марія. (2012). Неофіційна антропонімія сучасного села. *Вісник Львівського університету*, 56(1), с. 340–346].

Oronowicz, Ewa. (1995). Nazwiska żon i córek w gwarach Małopolski południowo-wschodniej (na przykładzie kilkunastu wsi). *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Językoznawstwo*, 2(17), s. 139–147.

Oronowicz, Ewa. (1997). Przezwiska w polskich badaniach onomastycznych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Prace Językoznawcze*, 1, s. 36–46.

Pawluk, Wita. (2016). *Stanowłennia neoficijnoho antroponimikonu Winnyczczyny*. Winnycia: Donećkyj nacionalnyj uniwersytet. [Павлюк, Віта. (2016). *Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини*. Вінниця: Донецький національний університет].

Pietrowskij, Nikandr. (1966). *Słowar' russkich licznych imien*. Moskwa: Izdatielstwo „Sowietskaja Encykłopiedija". [Петровский, Никандр. (1966). *Словарь русских личных имен*. Москва: Издательство „Советская энциклопедия"].

Plewa, Jerzy. (2016). *Lady*, *Leniewo*, *Podrzeczany. Na bielskim hostinciu*. Hajnówka: Malai Studio.

Poznańska, Wira. (2012). Andronimy u schidnostepowych howirkach Doneczczyny. U: Anatolij Zahnitko (red.). *Linhwistyczni studiji: zbirnyk naukowych prać* (s. 197–200). Donećk: DonNU. [Познанська, Віра. (2012). *Андроніми у східностепових говірках Донеччини.* У: Анатолій Загнітко (ред.). *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць* (с. 197–200). Донецьк: ДонНУ].

Sajewicz, Michał. (1997). O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie. *Rozprawy Slawistyczne*, 12, s. 91–107.

Sajewicz, Michał. (1998). Słowotwórstwo nazw żon w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostocczyzny. *Acta Albaruthenica*, 1, s. 51–67.

Pobrane z czasopisma Studia Bia?orutenistyczne **http://bialorutenistyka.umcs.pl**
Data: 02/02/2026 13:15:20

Sajewicz, Michał. (2000). Nazwy żon z formantami *-iχa*, *-ča* w gwarach białoruskich okolic Lewkowa Starego na Białostocczyźnie. *Studia Slawistyczne*, 2, s. 143–154.

Sajewicz, Michał. (2016). Formy nazwau żonak u narauskich biełaruskich haworkach Biełastoczczyny u minułym i sionnia. W: Iryna Bahdanowicz, Maryna Swistunowa (red.). *Biełaruska-polskija mounyja*, *litaraturnyja*, *histarycznyja i kulturnyja suwjazi* (s. 174–183). Minsk: BDU. [Саевіч, Міхал. (2016). Формы назваў жонак у нараўскіх беларускіх гаворках Беласточчыны ў мінулым і сёння. У: Ірына Багдановіч, Марына Свістунова (рэд.). *Беларуска-польскія моўныя*, *літаратурныя*, *гістарычныя і культурныя сувязі* (s. 174–183). Мінск: БДУ].

Sajewicz, Michał. (2017). Zróżnicowanie etniczno-językowe mieszkańców powiatu hajnowskiego. *Kleszczele*, *Podlasie*, *Ukraina. Chełmsko-Podlaskie Studia Historyczne*, 3, s. 153–166.

Sajewicz, Michał. (2018). Formy marytonimiczne utworzone od imienia męża w gwarach białoruskich okolic Narewki na Białostocczyźnie w przeszłości i obecnie. *Slavia Orientalis*, 2, s. 311–324.

Sierociuk, Jerzy. (1993). Nazwiska żon i córek a procesy słowotwórcze gwar pogranicza. *Rozprawy Slawistyczne*, 7, s. 201–218.

Tichoniuk, Bazyli. (2000). *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVII wieku do roku 1839*. Zielna Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Warchoł, Stefan. (1973). O ekspresywnej funkcji formantów tworzących nazwiska synów, córek i żon w gwarach ziemi stężyckiej. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 19, s. 161–172.

Zaręba, Alfred. (1983). Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego. W: Alfred Zaręba. *Pisma polonistyczne i slawistyczne* (s. 500–569). Warszawa: PWN.

Data nadesłania artykułu: 13.04.2018